

Mortgage Krizinin Kırsal Turizm ve Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Prof. Dr. Ozan BAHAR

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm Fakültesi
obahar@mu.edu.tr

Ece KIRLI ÖZEN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilim Uzmanı
eceozen@mu.edu.tr

Özet: Dünya genelinde talebe bağlı olarak turizm sektöründe yaşanan değişimler, turistik ürün talebinin kırsal turizm çeşitliliğine katkı sağlamıştır. Böylesi bir durum kırsal turizm arz kaynaklarının değerlendirilmesine, yatırımların artarak kırsal turizm istihdam kaynaklarının da artmasına neden olmuştur. Ancak son yıllarda gelişen küreselleşme olgusunun; ekonomik sınırları ortadan kaldırdığı bilindiğinden; yaşanabilecek herhangi bir krizin, bir ülkeden diğerine aktarımı kolaylaşırken, turizm sektörünün özellikle talep yönünden küreselleşmeden olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bu duruma 2007 yılında yaşanan Mortgage krizi örnek olarak verilebilmekle birlikte, krizin genel olarak talep daralmasına neden olduğu elde edilen bulgulardandır. Dolayısıyla kişilerin harcanabilir gelirlerinde kriz ile meydana gelen azalmalar turizm talebini de olumsuz etkilemektedir. Çalışma, kırsal turizm ve bu turizm çeşidinin kalkınmaya etkisini incelerken aynı zamanda küresel krizin turizm sektörüne etkisini anket tekniğini kullanılarak incelemiştir. Beşli likert ölçeği kullanılan çalışmadan elde edilen veriler, frekans dağılımları ile değerlendirilmiş ve küresel krizin turizm sektörüne etkileri kırsal turizm açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Turizm, Mortgage Krizi, Kalkınma, Global Krizler

The Impact On Rural Tourism And Development Of The Mortgage Crisis

Abstract: Worldwide, the multipliers that are experienced in the tourism sector depending on the demand, contributed to the diversity of rural tourism in the demand for tourist products. Such a situation has led to an increase in investments in rural tourism, as well as an increase in rural tourism employment resources. However, the phenomenon of globalization that has developed in recent years; it is known to eliminate economic borders; it is seen that the tourism sector is adversely affected by globalization, especially due to demand,

while any crisis that may be experienced is facilitated from one country to another. While the Mortgage crisis in 2007 was given as an example in this situation, it is a finding that the crisis generally caused demand contraction. Therefore, the reductions in the disposable incomes of the people from the crisis, it also affects tourism demand negatively. The study examines the impact of rural tourism and the development of this kind of tourism on the development of the tourism sector by using the survey technique at the same time. The data obtained from this work which using a five-point Likert scale were evaluated by frequency distributions and the effects of the global crisis on the tourism sector were evaluated in terms of rural tourism.

Keywords: Rural tourism, Mortgage crisis, Development, Global Crises

Giriş

Turizm sektörü 21. Yüzyılın en önemli hizmet sektörlerinden biri haline gelmiştir. Daha önceleri turizm ekonomik bir faaliyet olarak önemsenmezken, bugün gelişmiş ya da gelişmekte olan tüm ülkelerin ekonomileri için önemli bir döviz kaynağı durumundadır (Bozkurt ve Bahar, 2015). Kalkınma için ihtiyaç duyulan döviz girdisinin turizm sektörü kanalı ile elde edilmesi, yabancı ülkelere alınan ekonomik yardımlara nazaran daha verimli bir yöntemdir. Çünkü turizmden sağlanan gelirler, politik ve ekonomik kısıtlamalardan arınmış, herhangi bir baskı aracı olarak kullanılmayacak bir gelir türüdür. Ayrıca turizm gelişmekte olan ülkeler için ihracat çeşitlendirmesi sağlamakla birlikte döviz gelirlerinden meydana gelecek dalgalanmaların da önüne geçmektedir (Çeken, 2008). Buna ek olarak; sağlanan döviz girdisi ile dış açıkların giderilmesinde, işsizliğin azaltılmasında ve ödemeler bilançosunun iyileştirilmesinde de turizmden elde edilen gelirler önem arz etmektedir (Çımat ve Bahar, 2003).

Turizm algısının son zamanlarda değişmesi ve ürün çeşitliliğine gidilmesi ile gelişim gösteren kırsal turizm olgusu; dünya genelinde turistik arz kaynaklarının kırsal turizm amacı ile kullanılarak, kırsal alanların ekonomilerinin güçlenmesini sağlamaktadır. Diğer bir ifade ile kırsal turizm; kırsal kesimdeki çiftçilerin gelirlerinin artırılması, kırsal alanlardan kente göçün önlenmesi ve kırsal alanlarda ikamet edenlerin refah düzeylerinin iyileştirilmesine yönelik yeni bir turizm yaklaşımı olarak değerlendirilebilmektedir (Bahar vd., 2015). Böylelikle kırsal turizm, kırsal alanların gelişimi için tarım sektörüne ek olarak önemli bir alternatif durumundadır. Kent ve kır arasındaki gelişmişlik düzeyi

farkının azalmasına yardımcı olan kırsal turizm, kırsal kesimin en önemli sorunu olan işsizlik problemlerinin çözümü noktasında etkili bir yoldur. Aynı zamanda kırsal yörelerin turizm arz kaynaklarının değerlendirilmesi buralara yönelik talebin artışı ile yatırımlarında artmasına neden olmaktadır. Yerel halkın hayat standartları yükselirken, turizm faaliyetlerinin artması ile diğer faaliyet kollarının da (inşaat, tarım, sanayi, hizmet) kırsal alanlarda gelişmesi, yine kırsal turizmin ekonomiye sağladığı önemli katkılardandır (Çeken, Dalgın ve Çakır, 2012). Buna ek olarak, kırsal turizmin sürdürülebilir turizm ile uyum sağladığı göz önüne alınacak olursa, kültürel mirasın korunması ve farklı kültürlere yörenin tanıtılmasının ile ekonomiye katkı sağlandığı görülmektedir (Soykan, 2003).

Diğer yandan; 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ve 1980'li yıllarda sıkça kullanılmaya başlanılan küreselleşme olgusu bireyler, toplumlar ve dolayısıyla ekonomiler arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri artırmıştır (Çeken, Dalgın ve Karadağ, 2009). 1980 yıllarından sonra gelişen bu etkileşimli ekonomik durum diğer bir ifade ile oluşan finansal liberalizasyon olgusu, 1990 yılları boyunca dünya ekonomisini birçok krizle karşı karşıya bırakmıştır (Ertuğrul, İpek ve Çolak, 2010). Dünya genelinde küresel anlamda yaşanan son kriz, 2007 yılı Ağustos ayında ABD finansal piyasalarında başlayarak 2008 yılında küresel mali bir krize dönüşen Mortgage krizidir. Bu kriz, 1929 krizinden bu yana görülen en büyük şok olmakla birlikte, finansal sistemin merkezindeki kurumlar ve piyasalar üzerinde ağır hasara neden olmuştur (Öztürk ve Gövdere, 2010). Ayrıca kriz, ABD finansal piyasalarında başlayarak diğer ülke ve piyasalara hızla yayılmıştır (Ackermann, 2008). Bu bağlamda dünya ekonomisinin bu denli finansal sınırlarının yok edilmesi şüphesiz ki tüm sektörleri etkilediği gibi, hem arz hem de talep yönünden insan kaynaklı olan turizm sektörünü de etkilemiştir. Küresel kriz kişilerin harcanabilir gelirlerini ve buna bağlı olarak taleplerini de azaltmıştır. Azalan talep turizm sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Çünkü turizm de talep ikame edilebilir ve aşırı esnek özelliğe sahipken, turizm talebi kişilerin harcanabilir gelirleri ile ilgilidir (İçöz ve Kozak, 1998:88). Diğer bir ifade ile turizm iradi bir tüketim malı olarak görüldüğünden bu tarz bir tüketim, ekonominin ters dalgalanmalarından oldukça etkilenmektedir (Song ve Lin, 2010). UNTWO 2010 yılı verilerine göre; küresel kriz nedeniyle 2009 yılında uluslararası turist sayısında %4 düşme yaşanırken, uluslararası turizm talebinde ise %6'lık bir azalma meydana gelmiştir (Alegre ve Sard, 2015).

Buradan hareketle; öncelikle kırsal turizm ve kalkınma arasındaki durum incelemesi yapılırken, küresel krizin turizm sektörüne yönelik olumsuz etkileri Muğla bölgesi açısından incelenmiştir. Muğla Bölgesi turizm destinasyonları ile krizin olumsuz etkilerine yönelik yapılan anket çalışması ışığında, kalkınma için

artı değer sağlayan kırsal turizme yönelik etkiler bölge turizmi ile birlikte değerlendirilmiştir.

Literatür Araştırması

Kırsal kalkınma; kırsal alanlardaki insanların sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına katkı sağlayacak şekilde üretim gelir ve refah düzeylerinde meydana gelen gelişim olmakla birlikte, kentler ve kırsal alanlar arasında dengesizliklerin giderilmesi amacıyla oluşturulan etkinlik ve örgütlenmeler anlamına gelmektedir. Kırsal kalkınmanın sağlanması için en önemli yol kırsal turizmdir. Kırsal turizm; doğa turizmi, atlı doğa gezileri, rafting, termal turizm, avcılık ve balıkçılık gibi kavramlar ile tanımlanmaktadır (Ün vd., 2012:345).

Kırsal turizm, beraberinde kırsal kalkınmayı getirmektedir. Sharpley'in 2002 yılında yapmış olduğu çalışmada; kırsal turizm ve turizm çeşitlendirmesi noktasında Kıbrıs örneği ele alınmış olup, kırsal turizmin bölge için sosyo-ekonomik kalkınma ve yenilenme için önemli bir araç olduğu ifade edilmiştir. Diğer yandan, Kıbrıs'ın köylerinde kaliteli hizmet ve etkin pazarlama sorunlarının çözüme kavuşmasının gerekliliğinin belirtildiği çalışmada, sürdürülebilir kırsal turizm için Devlet desteğinin önemi ve turizm ürününün çeşitlendirilmesi noktasındaki önerilerden bahsedilmiştir.

Bahar'ın 2007 yılında yapmış olduğu çalışmada; bölgesel kalkınma için turizm sektörünün önemi ifade edilmiştir. Böylece bir ülkenin kırsal ya da az gelişmiş bölgelerinde turizm sektörünün gelişmesi ile sağlanacak olan ekonomik kaynakların, o ülkenin gelişmiş olan diğer bölgeleri ile kırsal bölgeleri arasındaki dengesizliklerin giderilmesi bakımından önemli olduğu vurgulanmıştır. Sonuç olarak; turizm sektörünün gelişiminin, bölgesel kalkınmaya ve ekonominin yeniden yapılanmasına katkı sağladığı, bölgeler arası dengesizliklerin giderildiği ve dolayısıyla bütün olarak ekonomik büyüme ve kalkınmaya artı değer yarattığı ifade edilmiştir.

Çeken, Karadağ ve Dalgın'ın 2007 yılında yapmış oldukları çalışmada; kırsal turizmin işsizlik probleminde ve kadın işgücüne bir alternatif olduğu, kırsal bölgelerdeki gelir ve refah düzeylerinin arttığı ifade edilmiştir. Ayrıca; çalışma ile yöresel gelir dağılımındaki dengesizliğin kırsal turizm sayesinde giderildiği, kent ve kırsal arasındaki gelişmişlik düzeylerinin azaldığı belirtilmiş olup, kırsal turizmin kırsal alanlar için gelir ve istihdam kaynağı olduğu sonucuna varılmıştır.

Ioio ve Corsale'nin 2010 yılında Romanya kırsal turizmine yönelik yapmış oldukları çalışmada; kırsallarda yaşayan ailelerin turizm ve geçim

stratejileri arasındaki bağlantı araştırılarak, bu ailelerin evlerinde turistleri barındırmak suretiyle edindikleri deneyimler ışığında turizme katılımın nasıl arttırılabileceği incelenmiştir. Kırsal turizmin sağladığı sosyo-ekonomik katkılardan da bahsedilen çalışma için kırsal nüfusun geçim stratejilerinin ve hedeflerinin bu ekonomik duruma uygun olduğu ve yeterli turizm arz kaynaklarına sahip Romanya’da, kırsal turizmin faydalarını yayma noktasında bu stratejilerin başarılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Ekiztepe’nin 2012 yılında yapmış olduğu çalışma ile; kırsal turizmin kavramsal çerçevesi çizilerek kalkınmaya etkisi incelenmiş ve kırsal kalkınmanın temel aracı olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda deniz-kum-güneş üçlemesi dışında kalkınma için farklı turizm alternatiflerinin gelişiminin önemi vurgulanmıştır. Diğer taraftan kırsal turizm ile gelişebilecek olumsuzlukların önüne geçilmesi ile ilgili analizler yine çalışma ile belirtilmiştir.

Çeken, Dalgın ve Çakır’ın 2012 yılında yapmış oldukları çalışmada ise; kırsal turizm kavramı gelişimini etkileyen faktörler ile incelenmiştir. Ayrıca kırsal turizmin ekonomik sosyal ve kültürel etkilerinin incelendiği çalışmada Türkiye turizminin gelişen dünya içerisindeki yerinin sağlamlaşması için turizmde çeşitlendirmeye gidilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu bağlamda önemli bir alternatif olan kırsal turizm ile turizm arz kaynaklarının uzun dönemli ve verimli şekilde kullanıldığı, tarımsal alanlarda tarım harici çiftçilerin kırsal turizm ile ek gelir sağladıkları ve refah düzeyinin yükseldiği sonucuna varılmıştır.

Yine Eren ve Aypek 2012 yılında Cumalıkazık köyünü ele almışlar ve yerel halkın bakış açısına yönelik bir çalışma yapmışlardır. Çalışma ile bu tarz bölgelerin küçük olması itibarıyla kırsal alanda turizmin etkilerinin daha çabuk ve etkili hissedildiğini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan, ekonomik olarak kısıtlı kaynaklara önemli katkılar sağlayan kırsal turizmin yerel kültüre katkılarında bahsedilmiştir. Yeni turizm işletmelerinin açılması, yerel halkın kullandığı su ve elektrik hatlarının iyileştirilerek kırsal turizmin bölgesel kalkınmaya fayda sağladığı sonucuna varılmıştır.

Torun (2013) yapmış olduğu çalışmada; kırsal turizmin bölge halkına katkılarını incelemiş ve kırsal turizmin ekonomik etkilerinden bahsetmiştir. Nitekim kırsal turizmin, kültürel kaynaşma ve kültür mirasının korunmasında etkili olduğu, kırsal göçü önlediği, kişisel gelirlerin artarak yaşam standartlarının yükseldiği, kırsal bölgenin ekonomisinin canlandığı, kırsal yöre insanını üretime dahil ettiği sonucuna varmıştır.

Dünya genelinde turizm sektörü küresel krizden, enflasyon oranlarının yükselmesi, likiditenin daralması, gıda ve konaklama maliyetlerinin artması gibi nedenlerle olumsuz etkilenmiştir. Belirsizlik ve kriz ortamı yatırımcıların önünü kesmiş, iç pazarın duraklaması, dış talebin gerilemesi ve yüksek faiz oranları yine yatırımcıların yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Nitekim turizm sıklıkla iradi bir tüketim malı olarak görüldüğünden bu tarz bir tüketim, ekonominin ters dalgalanmalarından oldukça etkilenmektedir (Song ve Lin, 2010). Diğer yandan turizmin kişilerin gelirleri ile doğru orantılı olduğu bilindiğinden, bireysel gelirlerde meydana gelen reel bir azalma turizm faaliyetlerinin ötelenmesine ya da bazı durumlarda bu faaliyetlerden vazgeçilmesine neden olabilmektedir (Bahar ve Balmumcu, 2010).

Bu durum kitlesel turizmi etkilerken, turizm ürün arz ve talebi noktasında da problem yaşanmasına neden olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere, küresel kriz kişilerin harcanabilir gelirlerinde düşüş meydana getirdiği için turizm talebi bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bu nedenle kriz döneminde kişiler ya turizm faaliyetlerinden vazgeçmiş yada pahalı destinasyon seçeneklerini gelirleri ile orantılı olan daha cazip destinasyonlarla ikame etmişlerdir. Diğer bir ifade ile; fiyatı pahalı tatil merkezleri ekonomik krizden daralan bütçeler nedeniyle tercih edilmemiştir (Yıldız ve Durgun, 2010).

Küresel krizin turizm sektörüne etkisi noktasında uluslararası literatür incelendiğinde; Papatheodorou, Rosselló ve Xiao (2010), ekonomik kriz neticesinde 2008 ve 2009 yıllarında derinleşen turizm krizinin 2010 yılında Avrupa bölgesini diğer bölgelere nazaran turist talebi yönünden daha çok etkilediği ve 2010 yılı için çeşitli tahminler ışığında, Asya bölgesinin nispeten bu bölgelere göre daha olumlu bir canlanma ile karşılaştığı sonucuna varmışlardır. Smeral 2010 yılında yapmış olduğu çalışmada; Avustralya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, ve AB15 ülkelerindeki turizm talebini turizm ithalatı açısından inceleyerek, 2009 yılında dünya ekonomisinin global ekonomik krizin etkisi ile 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana en derin durgunluğu yaşadığını ifade etmiştir. Sonuç olarak; turist davranışlarının krizle değiştiğini ifade eden Smeral, bireylerin kısıtlı bütçelerini zorunlu ihtiyaçlarına ayırdıklarını ve araba ile rahat ulaşabilecekleri daha yakın destinasyonları tercih ettiklerini ifade etmiştir. Bronner ve de Hoog 'un (2012) çalışmasında ise; ekonomik kriz ve turist davranışları ele alınmıştır. Dolayısıyla bu çalışma ile krizle birlikte azalan gelir etkisinin turizm harcamalarını olumsuz yönde etkileyeceği, turizm aktivitelerinin ikame edilebilir olması nedeniyle bu aktivitelerden vazgeçilerek gelecek dönemlerde işsiz kalma korkusu ile tasarrufa yönelinebileceği sonucuna varılmıştır.

Alegre, Mateo, Pou' nun (2013) yapmış oldukları çalışmada; işsizlik ve turizm harcamaları arasındaki durum incelenerek, İspanyol hane halkının turizme katılım kararları ve turizm harcamaları arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak; söz konusu bu çalışma ile ekonomik kriz dönemlerinde hane halklarının turizm harcamalarını öteledikleri ve işsiz kalma korkusu ile tasarrufa yönelerek tutumlu davrandıkları çalışma ile belirtilmiştir.

Literatür taraması sonucunda; gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde küresel krizin turizm talebini ve turist davranışlarını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Daha açık olarak, kitlesel turizmin küresel kriz ortamında öncelikle talep daralmasına bağlı olarak olumsuz etkilendiği, daralan talebin uluslar arası turist faaliyetlerini azalttığı literatür taramaları sonucunda anlaşılmaktadır. Bu durum, kriz nedeniyle bütçeleri daralan bireylerin tatil ihtiyaçlarını temel ihtiyaçlarına göre daha geri plana attıklarını ya da tamamen turizm faaliyetlerinden vazgeçtiklerini göstermektedir. Böylesi bir talep daralması, turizm destinasyonlarındaki arz kaynaklarına zarar vermiş ve yatırımların daralması sonucu istihdam problemlerinin doğmasına neden olmuştur. Diğer yandan, genel turizmi talep ve arz yönüyle olumsuz etkileyen küresel krizin kırsal turizmi doğrudan etkilemesi kaçınılmaz olmuştur. Azalan talep, kırsal turizm arz kaynaklarına ve kırsal turizm ile artırılan istihdam durumuna zarar vermiştir. Kırsal bölgenin turizm ile sağlanan ekonomik refahının küresel kriz nedeniyle olumsuz etkilendiği açıktır.

Araştırmanın Yöntem ve Bulguları

Bu araştırma bir nicel araştırma olup, ampirik verilerinin toplanmasında görüşme ve anket teknikleri kullanılmıştır. Yöntemin bu şekilde seçilmesinin nedeni, geniş bir gruptan çok miktarda veriyi kısa zamanda ve güvenilir olarak toplama olanağını sağlamasıdır (Asunakutlu, Safran ve Tosun, 2003). Araştırmanın evreni; Muğla iline bağlı turistik ilçelerdeki mevcut apart, otel, motel ve tatil köylerinden oluşmaktadır. Muğla ili için; evren sayısı 2.316 olarak belirlenerek, çalışmanın uygulanacağı işletme yöneticilerinin sayısını ifade eden örneklem büyüklüğünün hesaplanması noktasında, hedef sayısının bilindiği durumlarda "1" numaralı formül, bilinmediği durumlarda ise "2" numaralı formül kullanılmaktadır (Bahar, 2004).

$$(1) n = \frac{t^2}{d^2} pq \quad (2) n = \frac{N(pq)}{\frac{B^2(N-1)^2}{Z^2} + S^2}$$

Burada; n = örneklem büyüklüğü, N= evren, p= örneklemin evren içindeki tahmini bulunma oranı (0,5), q= İncelenen olayın gerçekleşmeme

olasılığı ($1-p=0,5$), $B=$ hata payı (0,049), $Z=$ güven aralığı (%95 için 1.96), $S=$ örnek seçilen evrenin standart sapmasını (1,34) ifade etmektedir. Böylece çalışmanın uygulanacağı işletme sayısı bilindiğinden (2) numaralı formülden yararlanılmıştır. 2,316 olan evren sayısına göre uygulanan formül için $n=320,160$ olarak hesaplanmıştır. Daha sonra anket çalışması ile 337 adet geçerli veri elde edilerek bu veriler ile anket soruları üzerinde frekans dağılımları yapılmıştır. Buradan hareketle, krizin kırsal turizm üzerindeki etkisini ölçmek amaçlı sorduğumuz soruların değerlendirmesi aşağıdaki gibidir.

	1*	2*	3*	4*	5*
1.Küresel kriz <u>bölgemize</u> yönelik <u>turizm talebini</u> olumsuz etkilemiştir.	87 (25,8)	172 (51,0)	18 (5,3)	45 (13,4)	15 (4,5)
2.Krizin turizm istihdamına etkisi yayılma göstererek turizmle bağlantılı diğer alt sektörleri de etkisi altına almıştır.	149 (44,2)	116 (34,4)	35 (10,4)	31 (9,2)	6 (1,8)
3.Kriz sonrası turistlerin bölgeye bıraktığı dövizde azalma meydana gelmiştir.	126 (37,4)	140 (41,5)	38 (11,3)	26 (7,7)	7 (2,1)
4.Kriz sonrasında <u>turizm ürününün satış fiyatında</u> düşüş meydana gelmiştir.	90 (26,7)	122 (36,2)	38 (11,3)	53 (15,7)	34 (10,1)
5.Kriz sonrasında <u>Devlet</u> turizm sektörüne destek vermiş ve istihdamdaki sıkıntılı süreç çözümlenmiştir.	47 (13,9)	72 (21,4)	79 (23,4)	96 (28,5)	43 (12,8)
6.Ekonomik kriz nedeniyle oluşan likidite sıkıntısı <u>konaklama ve gıda maliyetlerinin</u> artmasına neden olmuştur.	148 (43,9)	106 (31,5)	37 (11,0)	39 (11,6)	7 (2,1)
7.Mortgage krizi kişilerin <u>harcanabilir gelirlerinde</u> azalmaya neden olduğundan <u>turizm talebini</u> olumsuz etkilemiştir.	122 (36,2)	129 (38,3)	29 (8,6)	43 (12,8)	14 (4,2)
8.Ekonomik kriz turizm talebini azaltsa da Türkiye'nin her şey dâhil sistemi ve düşük fiyat politikaları krizi avantaja çevirmiştir.	64 (19,0)	133 (39,5)	82 (24,3)	41 (12,2)	17 (5,0)
9.Kriz <u>her şey dâhil tatil</u> talebini arttırmış ve yörenin turizm kazancını olumsuz etkilemiştir.	150 (44,5)	105 (31,2)	36 (10,7)	38 (11,3)	8 (2,4)
10.Ekonomik kriz sonucu AB. Ülkeleri ve ABD gibi turizm destinasyonlarının	66 (19,6)	95 (28,2)	113 (33,5)	49 (14,5)	14 (4,2)

pahalı oluşu Türkiye'nin bu ülkelere göre daha çok tercih edilmesine neden olmuştur.					
1* Kesinlikle Katılıyorum, 2* Katılıyorum, 3* Fikrim Yok, 4* Katılmıyorum, 5* Kesinlikle Katılmıyorum Not: Parantez içleri yüzdesel dağılımları vermektedir.					

Krizin bölgeye yönelik turizm talebini olumsuz etkilediği yönünde sorulan soruya katılımcılar, % 76,8'lik oranla olumlu görüş bildirmişler ve bölgeye yönelik turizm talebinin daralması sonucu kırsal turizm arz kaynaklarının zarar gördüğünü ifade edilmişlerdir. 60 adet yönetici ise %17,9'luk oranla bu fikre katılmamaktadırlar. Krizin olumsuz etkilerine maruz kalmadığını ifade eden katılımcılar, genellikle büyük ölçekli tatil köylerinde istihdam olunan kişilerdir.

Turizmle bağlantılı alt sektörlerdeki istihdam kayıplarının sorgulanması ile ilgili olarak katılımcıların 265'i %78,6'lık oranla turizmle bağlantılı diğer alt sektörlerde, krizin istihdama yönelik olumsuz etkisinin hissedildiğini beyan ederek, alt sektörlerin de mali dar boğaza girdiğini ifade etmişlerdir. Kırsal turizm açısından örnek verilecek olursa, küçük ölçekli otellere sebze meyve yetiştiren çiftçilerin, daralan turizm talebi ile ürünlerinin talep görmemesi alt sektöre yönelik olumsuz etkilerden sadece biridir. Bunun gibi; turizm sektörünün gelişimi ile doğru orantılı olarak gelişen inşaat sektörü, sağlık vb. sektörler de krizin olumsuz etkilerinden payına düşeni almıştır.

Kriz nedeniyle döviz miktarındaki değişimlerin sorgulandığı soruya katılımcıların 266'sı %78,9'luk oranda olumlu yanıt vererek, dövizde azalma meydana geldiğini beyan etmişlerdir. Her şey dahil sistemin büyük ölçekli işletmelerde krize bir alternatif olarak gelişmesi, alım gücü düşen turistlerin otellerin dışında herhangi bir harcama yapmamasına neden olmakla birlikte, bölgenin döviz kazancını olumsuz etkilemiştir. Bölge ekonomisi ve kırsal turizm arzı, turistlerin talebinin yalnızca her şey dahil sistemle sınırlı kalması nedeniyle ciddi zarar görmüştür. Otellere kapanan turistlerin bölge halkının kırsal turizm arz kaynaklarını talep etmemesi, krizin kırsal turizmle yönelik en önemli olumsuz etkidir.

Turizm ürününün satış fiyatı açısından katılımcılardan 212'si %62,9'luk oranla, satış fiyatında düşmenin meydana geldiğini beyan etmişlerdir. Çalışma ile küresel krizin yatırımları olumsuz etkilemesi nedeniyle katılımcılar; müşteriye

yönelik işletmenin daha cazip hale gelmesi amacıyla, ürün arzı fiyatlarını düşürdüklerini beyan ederlerken aynı zamanda ürün çeşitlendirmesine gittiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum kırsal turizm açısından değerlendirildiğinde, turizme elverişli kırsal bölgelerde yaşayan kişilerin yaşam alanlarını turist talebine yönelik şekillendirdiği görülmektedir. Örneğin; evlerin bir kısmının konaklama için turistlere tahsis edilmesi, doğal ortam adı altında bahçe ve arsalarında kahvaltı ve yemek yerleri oluşturulması vb. sonucunda kırsal faaliyetleri bırakarak turizm faaliyetlerine yönelen yöre halkının, küresel kriz ile daralan talebi canlandırmak için satış fiyatlarında düşmeye gittikleri çalışma ile görülmüştür

Kriz sonrası Devletten destek alamadığını ifade eden 119 katılımcının %35,3 oranla bu soruya olumlu yanıt verdikleri görülmüş olup; 79 kişi %23,4'lük oranla Devletin işletmelerin istihdam kayıplarına çözüm getirmesi konusunda fikir beyan etmemiştir. Aynı soruya 139 katılımcı ise % 41,3 oranla olumsuz cevap vermiştir. Katılımcıların yarıya yakını, Devletin desteğini hissetmediklerini aksine vergi ve içki yaptırımları nedeniyle bölgesel turizmin krizin olumsuz etkilerinden daha fazla etkilendiğini ifade etmişlerdir. Bölgesel turizmin, Devlet desteğinden mahrum kalması şüphesiz ki kırsal turizm için olumsuz bir durumdur. Olumsuz yanıt veren katılımcıların, genellikle büyük ölçekli işletmelerin bünyesinde istihdam edildiği ve krizin olumsuz etkilerine maruz kalmadıkları görülmüştür. Diğer yandan kırsal turizm arz kaynakları için Devletin desteğinin olmaması; ürünlerin maliyetini arttırmakla birlikte kriz nedeniyle daralan talebin doğurduğu sorunlarda eklenince, tarımdan kırsal turizme kayan işgücü açısından istihdam problemlerinin doğmasına neden olmuştur.

Katılımcıların %75,4'ü, kriz nedeniyle konaklama ve gıda maliyetlerinin arttığı ve bölge turizminin bu durumdan olumsuz etkilendiğine yönelik soruya olumlu yanıtlar vermişlerdir. Çünkü artan gıda fiyatlarının ürün arz fiyatlarına yansıtılması gerektiğini düşünen katılımcılar, kriz nedeniyle harcamalarını kırsal turist için böylesi bir artışın talep daralmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Diğer bir ifade ile; kendilerine ait ürünleri arz kaynağı olarak kullanan kırsal turizm katılımcıları, artan gıda ve konaklama maliyetleri nedeniyle ürünlerine yönelik talebin daraldığını ifade etmişlerdir. Burada her şey dahil sistemin tercih edilmesi, krizle değişen turist talebinin tatili ucuz planlama çabası, kırsal turizm arz kaynakları açısından olumsuz bir durum yaratmaktadır.

Bireylerin harcanabilir geliri ile turizm talebi arasındaki pozitif yönlü ilişkisi açısından, katılımcıların bu soruya %74,5 oranla olumlu cevap verdikleri saptanmıştır. Başka bir ifade ile; olumlu görüş bildiren katılımcılar harcanabilir

gelirin krize bağlı olarak azaldığını ve talebinin de bu duruma paralel olarak azaldığını belirtmişlerdir. Olumsuz görüş bildiren katılımcılar ise; istihdam edildikleri büyük ölçekli işletmelerdeki talebin azalmadığını ancak bölgeye gelen turistin fazla harcama yapmamak için her şey dahil sisteme yönelerek turist sayısında fazla değişiklik olmasa dahi, dövizde azalma olduğunu ifade etmişlerdir. Bölgeye bırakılan döviz miktarındaki azalma, daralan kırsal turizm talebi ile doğru orantılı olarak kırsal kesimin ekonomik kalkınma aracını olumsuz etkilemiştir.

Katılımcıların yarıdan fazlası; yani 197 katılımcı %58,5 oranla, krizin talebi daraltıcı etkisine rağmen Türkiye'nin her şey dâhil sistemi ve düşük fiyat politikası uygulamaları ile olumsuz durumu avantaja çevirdiği fikrindedirler. Çalışma ile krizi avantaja çeviremeyen küçük ölçekli işletmelerde bile, her şey dahil sistem ve düşük fiyat politikalarının krizi avantaja çevirme noktasında Türkiye için önemli bir strateji olduğu ifade edilmiştir. 82 katılımcı %24,3 oranla fikirleri olmadığını ifade ederken; olumsuz fikir beyan eden katılımcılar 58 adet ve %17,2 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu strateji, büyük ölçekli işletmeler açısından kriz döneminin daha rahat atlatılmasını sağlarken, küçük ölçekli işletmeler ve kırsal turizmi olumsuz etkilemiştir.

Bölgeye yönelik olarak; krizin yarattığı en olumsuz etki olan, her şey dahil tatil talebini incelemek amacıyla sorulan soruya, 255 katılımcı %75,7'lik oranla, her şey dahil tatil talebinin arttığı yönünde olumlu görüş bildirmişlerdir. Çalışma ile elde edilen bulgulara göre, bu talebin en önemli artış nedeni küresel krizin turist davranış ve harcamalarını olumsuz yönde etkilemesidir. Turistlerin davranışlarında, daha az ödeme yaparak daha iyi ya da asgari seviyede aynı tatili elde edebilmek yönünde değişiklikler olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda turist kalitesinin düştüğü, bölgeye döviz girişinin ise azaldığı görülmüştür. Dolayısıyla kırsal turizm de bu stratejiden bölgesel turizm kadar etkilenmiştir.

Kriz sonrası önemli turizm destinasyonları olan; ABD, AB ülkeleri ve Türkiye arasındaki talep değişimlerinin incelendiği soruya ise 161 katılımcı % 47,8 oranla, harcamaları düşen turistlerin daha ucuz buldukları Akdeniz çanağı ülkesi olan Türkiye'yi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Turist kalitesindeki düşüş, kırsal turizm arz kaynaklarının yıpratılması açısından önem taşımaktadır. Çünkü, kırsal turizm bölgesel kültürün korunması ve iletilmesi açısından önem arz ederken; turist kalitesindeki düşüş, kırsal öğelerin zarar görmesine neden olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma; kalkınmaya yönelik ekonomik etkisi olan kırsal turizmin, Mortgage krizinden ne şekilde etkilendiğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Muğla ili turizm destinasyonlarındaki mevcut konaklama işletmeleri ile anket çalışması yapılmış olup, elde edilen veriler ışığında krizin kırsal turizme etkisi değerlendirilmiştir. Toplam olarak 600 adet anket formu dağıtılmış, üç aylık süre içerisinde geri dönüşü sağlanan 500 adet anketten, eksik ve yanlış doldurulanları çıkarıldıktan sonra kalan 337 adet anketin verileri geçerli kabul edilmiş ve krizin kırsal turizme etkisi konaklama işletmeleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Katılımcıların beyanları ile elde edilen bulgulara göre; Mortgage krizinin Muğla Bölgesi turizm destinasyonlarına yönelik olumsuz etkisinin kırsal turizmle bağlantılı olarak incelendiği noktada, krizin bölgeye yönelik olumsuz ilk etkisinin talep yönünde olduğu görülmüştür. AB ve ABD turizm destinasyonlarına nazaran Türkiye'nin daha ucuz olması, talebin yönünün bu bölgeye kaymasına neden olurken, her şey dahil sistem ve sürümden kazanma politikaları ile krizin atlatılması konaklama işletmelerinin ana stratejisi haline gelmiştir. Bu durum büyük ölçekli işletmeler için bir avantaj olsa da kırsal turizm arz kaynakları ve küçük ölçekli işletmeler için gelir ve istihdam kaybına yol açmıştır. Buradan hareketle; bölgeye gelen turistlerin tatillerini daha kısa ve ucuz planladıkları, kriz nedeniyle daralan bütçeleri ile tatillerini her şey dahil otellerde geçirerek bölgeye katkı sağlamadıkları analizler ile anlaşılmıştır.

Ayrıca bölgeye bırakılan döviz miktarında da azalma olduğu görülürken, turist harcamalarının düşmesi ile birlikte döviz sirkülasyonunun da her şey dahil otellerin içinde kaldığı ve kırsal turizm açısından bu durumun önemli bir sorun olduğu çalışma ile anlaşılmıştır. Çünkü turistlerin otel dışına çıkmadığı bir tatil anlayışı; kırsal turizme yönelik talebi doğrudan etkilerken, kırsal kesimin kriz öncesine oranla ekonomik refah düzeylerinde düşme yaşadığı anlaşılmıştır. Tam pansiyon otellerin sürümden kazanma stratejileri neticesinde fiyatları düşürmesi de kırsal turizm ürün arzını olumsuz etkilemiştir. Turistik ürün arzı çeşitlendirmesine gidilse dahi otel dışına çıkmayan turistlerin, kırsal turizm arz kaynaklarına yönelik bir fikri bulunmamaktadır. Kendi yaşam alanlarını alternatif bir turistik gelir kaynağı olarak gören kırsal kesimin; evlerini yada evleri dışındaki mevcut gayrimenkullerini apart, pansiyon, mesire ve kahvaltı yerlerine dönüştürmesi de krizin kırsal turizme yönelik olumsuz etkisini giderememiştir. Çünkü turist talebinin her şey dahil dışına çıkmadığı durumda; apartlar, pansiyonlar vb. küçük ölçekli işletmeler yada talep görmeyen kırsal turizm arz

kaynakları bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Krizin gelirlerde meydana getirdiği düşme; böylesi arz kaynakları için yeni yatırımların önünü keserken, kırsal turizme yönelik işletmelerin turizm faaliyetlerinin dışında kalmasına dahi neden olarak, yeni istihdam problemlerine zemin hazırlamıştır. Bunların yanı sıra; turizmle bağlantılı alt sektörlerin de krizden etkilendiği çalışma ile elde edilen bir diğer sonuçtur.

Küresel kriz Türkiye turizmini diğer gelişmiş destinasyonlara oranla az etkilemiş gibi görünse dahi kırsal turizmin, yabancı turist talebi içerisinde yer almaması bölgenin kırsal turizmini olumsuz etkilemiştir. Yerli turistin de kırsal turizme yönelik talep durumunun, yabancı turist ile benzerlik gösterdiği çalışma ile anlaşılırken, bir diğer sonuç ise; Devlet desteğinin ve teşvikinin olmadığıdır. Devletin, kriz dönemlerinde vergi teşvikleri ile krizden doğan kayıpların telafisi noktasında yetersiz kalması hem genel turizmi hem de kırsal turizmi olumsuz etkilemiştir.

Yukarıda bahsedilen sonuçlar ışığında; elde edilen verilere göre, hem kamu kurum ve kuruluşlarına hem de özel sektör işletmelerine ardından da yeni araştırmacılara verilebilecek öneriler;

1. Muğla bölgesi turizm destinasyonlarındaki konaklama işletmelerine yönelik yapmış olduğumuz çalışmamız, kırsal turizmin Mortgage krizinden ne derece etkilendiğini dolaylı açıdan incelediğinden, ilerleyen dönemlerde yapılacak çalışmalarda kırsal turizmdeki vatandaşlarla anket geliştirilebileceği gibi, diğer kamu sektörü ve Sivil Toplum Örgütleri ile görüşmeler yapılabilir.

2. Yeni araştırmacılar daha geniş ölçekli katılımcıya (farklı bölge vb.) ulaşarak, elde edilen bulguları sıralayabilirler.

3. Kriz dönemlerinde Devletin gerek genel turizm gerekse kırsal turizm arz kaynaklarının korunması noktasında daha duyarlı olması ve her şey dahil tatil anlayışının kırsal turizm ve küçük ölçekli işletmeler için kontrol altına alınması gerekmektedir.

4. Devletin, bu anlamda azalan tüketim talebini canlandırmak ve turizm istihdamının korunmasını sağlamak amacıyla, özellikle küçük ölçekli işletmelere yönelik kriz dönemlerinde vergi indirimleri ve yatırımları teşvik edici stratejiler belirlemesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

5. Aynı zamanda, kamu ve özel sektörün, turizmde istihdam kayıplarına yönelik yaşanabilecek olası diğer krizlere karşı yeterli önlemleri alması gerekmektedir.

6. Büyük ölçekli özel sektör işletmeleri; uyguladıkları düşük fiyat politikalarının neden olduğu nitelsiz turist ile sürümden kazanma politikalarından vazgeçmeli ve böylelikle Muğla'nın turizm arz kaynaklarına verdiği zararları en aza indirerek, rekabetin yoğun yaşandığı sektör içerisinde, bölgenin imajının zedelenmesinin de önüne geçmelidirler.

7. Küçük ölçekli özel kuruluşlar ise sektörün gelişimini etkin bir şekilde takip ederek, rekabet koşulları gereği turist davranış ve beklentilerini önemsemelidirler.

KAYNAKÇA

ACKERMANN, J. (2008). The subprime crisis and its consequences, *Journal of Financial Stability*. 4(4). 329-337.

ALEGRE, J., & Sard, M. (2015). When Demand Drops And Prices Rise. Tourist Packages In The Balearic Islands During The Economic Crisis, *Tourism Management*. 46. 375-385.

ALEGRE, J., Mateo, S., & Pou, L. (2013). Tourism Participation And Expenditure By Spanish Households: The Effects Of The Economic Crisis And Unemployment, *Tourism Management*. 39. 37-49.

ASUNAKUTLU, T., Safran, B., & Tosun, E. (2003). Kriz yönetimi üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(1). 141-163.

BAHAR, O. (2004). Türkiye'de turizm sektörünün rekabet gücü analizi üzerine bir alan araştırması: Muğla örneği, *Yayınlanmamış doktora tezi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Muğla.

BAHAR, O. (2011). Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri ve Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi (İlke)*. Güz 2007, Sayı 19.

BAHAR, O. ve Balmumcu, Ö., "2008 Küresel Mali Krizinin Turizm Sektörüne Yansımaları", *I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, Nevşehir, *I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*. Ankara: Detay Yayıncılık. s.5. 27-30 Mayıs. 2010.

BAHAR, O., N. ve Sarıkamış, M. (2015). Farklı Boyutları ile Sürdürülebilir Turizm, Ankara:Süre Yayınevi.

BOZKURT, K., & Bahar, O. (2015). Talep Şokları: Türk Turizm Sektörü İçin Bir Analiz. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 26(1). 29-41.

BRONNER, F., & De Hoog, R. (2012). Economizing Strategies During An Economic Crisis. *Annals Of Tourism Research*, 39(2). 1048-1069.

ÇEKEN, H. (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi. İİBF Dergisi*. 10. 293-306.

ÇEKEN, H., Dalgın, T., & Çakır, N. (2012). Bir alternatif turizm türü olarak kırsal turizmin gelişimini etkileyen faktörler ve kırsal turizmin etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*. 2(2). 11-16.

ÇEKEN, H., Dalgın, T., & Karadağ, L. (2009). Küreselleşme ve Uluslararası Turizm Arasındaki İlişki. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*. 22. 21-36.

ÇEKEN, H., Karadağ, L., & Dalgın, T. (2007). Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 8(1). 1-14.

ÇİMAT, A. ve Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3 (6). 3-15.

EKİZTEPE, B. (2012). Kırsal turizmin kırsal kalkınmaya etkileri: teorik bir çalışma. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 85-88.

EREN, R. ve Aypek, N. (2012). Kırsal Turizm Bölgesinde Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Karşı Tutumları: Cumalıkızık Köyü Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2 (2), 43-47.

ERTUĞRUL, C., İpek, E., & Çolak, O. (2010). Küresel mali krizin Türkiye ekonomisine etkileri, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13, 59-72.

IORİO, M., & Corsale, A. (2010). Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal of Rural Studies*, 26(2), 152-162.

İÇÖZ, O. ve Kozak, M. (1998). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Kitap Evi.

ÖZTÜRK, S., & Gövdere, B. (2010). Küresel finansal kriz ve Türkiye ekonomisine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.15(1). 377-397.

PAPATHEODOROU, A., Rosselló, J., & Xiao, H. (2010). Global Economic Crisis And Tourism:Consequences And Perspectives. *Journal of Travel Research*. 49(1). 39-45.

SHARPLEY, R. (2002). Rural tourism and the challenge of tourism diversification: the case of Cyprus. *Tourism management*. 23(3). 233-244.

SMERAL, E. (2010). Impacts of the world recession and economic crisis on tourism: Forecasts and potential risks. *Journal of Travel Research*. 49(1). 31-38.

SONG, H. ve Lin, S. (2010). Impacts of the financial and economic crisis on tourism in Asia. *Journal of Travel Research*. 49(1), 16-30.

SOYKAN, F. (2003). Kırsal Turizm Ve Türkiye Turizmi İçin Önemi. *Aegean Geographical Journal*. 12. 1-11.

TORUN, E. (2013). Kırsal Turizmin Bölge İnsanına Katkıları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 15(24). 31-37.

ÜN, E., Tutar, F., Tutar, E., & Erkan, Ç. (2012). Ekonomik Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü: Türkiye Örneği. *International Conference On Eurasian Economies* (pp. 345-350).

YILDIZ, Z., & Durgun, A. (2010). 2008 Küresel Ekonomik Krizi Ve Turizm Sektörü Üzerine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. 2(1). 1-15

